

guistics.

RƏYÇİ: dos. E.VƏLİYEV

Leyla Seyidzadə

İNGİLİS DİLİNDƏKİ BƏZİ SLENQLƏRİN SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

İngilis dilində elə söz qrupları vardır ki, onlar daha tez-tez dil daşıyıcılarının müxtəlif səviyyələri tərəfindən istifadə edilir. Müxtəlif səviyyəli dedikdə biz həm onların yaş səviyyəsi, intellekti və həmçinin peşələrini nəzərdə tuturuq. Bu söz qrupları “slenq” adlanır. Qeyd etməyi lazım bilir ki, “slenq” – “slenq” sözü yazıda İngiltərədə ilk dəfə XVIII əsrdə qeydə alınmışdır və “təhqir” anlamını ifadə edirdi. Bu isə dilçilikdə hər şeydən əvvəl çox aydın olmayan və diskusiyaya səbəb olan bir məsələ olmuşdur. Lakin zaman keçdikcə münasibət dəyişmiş və XIX əsrdə “slenq” – “slenq” anlayışı skandinav dilində alınma termin kimi qəbul olunmuş və norveç dilində olan etimoloji cəhətdən “slenja-kjefen” – “kimisə söymək, təhqir etmək” anlamını ifadə etdiyi göstərilmişdir. Başqa bir dilçilik ədəbiyyatında qeyd olunmuşdur ki, “slenq” – “slenq” aqlyutinasıya prosesinin dəyişməsindən baş vermişdir. Aqlyutinasıya özlüyündə sözün kökünü dəyişmədən şəkildə artırmaqla yeni formalar və ya yeni sözlər düzəldilməsi deməkdir.

Ancaq bu fikirlərdən fərqli olaraq E.Partridj hesab edir ki, bu terminin mənşəyi “slenq” feilinin 2-ci feili şəklində formasıdır və belə düşünür ki, dildə feilin formalarında təhrif olunmalar olduğundan bu hadisə baş vermişdir. Daha sonra E.Partridj “slenq” – “slenq” izahına aid belə bir fikir söyləyir ki, “slenq” - “slenq” 1756-cı ildə meydana gəlmişdir və onun normal dil səviyyəsindən aşağı olduğunu vurğulamaqla XIX əsrin ikinci yarısında “slenq” – “slenq” termininin ümumi qəbul olunmuş “qeyri-qanuni danışq dili”, dayanıqsız, kodifikasiya olunmamış daha çox nizamsız və təsadüfi leksemlərin məcmusu adlandırılmış və qeyd etmişdir ki, həmin termin altında işlədilən ifadələr insanların ictimai düşüncəsini əks etdirir və həmin insanlar (yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi) müəyyən sosial və peşə yönümlü kütlə içərisində olanlardır (2, s. 121).

Dilçilik tarixinin köklərinə psixoloji istiqamətdə bağlanmış olan daha çox nəzəri-lingvistik anlayışlı olan “slenq” – “slenq” barədə O.Yespersenin fikirləri isə bizə elə gəlir ki, daha çox lakonik və nəzəri-elmi cəhətdən əsaslandırılmış hesab oluna bilər. O.Yespersen yazır: “...slenq elə bir nitq formasıdır ki, cəmiyyətin bizə sındığı adı dildən mənşəyinə görə insan şəxsiyyətinin normadan kənara çıxmaq arzusuna borcludur. Slenqin yaranmasında əsas impuls hansısa “əqli-hissi idrakın üstünlüyüdür”. Slenq – insanlığın bəşər övladının “əylənmə arzusudur” (love of play) (1, s. 81).

Slenqlərdən bəhs edən tədqiqatçılardan biri də V.A.Xomyakovdur. V.A.Xomyakov slenqləri iki anlamda ifadə edir. O vurğulayır ki, “slenqlərin iki növü vardır: ümumi slenqlər və xüsusi slenqlər və özünün gəldiyi qənaətləri belə əsaslandırır”. Slenq – adi danışq dilinin əsas komponenti olan dil vahidləridir (və bunları öz növbəsində müəllif ikinci səviyyədə norma adlandırır – S.L.). Bunlar bir tərəfdən özlərində sosial variantları, yəni kent və kentə yaxın olan nitq formaları (qafiyəli slenqlər və başqaları), professional – peşə və korporativ jarqonlar, digər tərəfdən isə geniş yayılmış ümumi sosial anlayışlı mikrosistemlər, özünün genetik tərkibinə son dərəcə müxtəlif tərkiblilik və birinci səviyyə normasına yaxınlaşma dərəcəsini birləşdirir (4, s. 63).

A.İ.Smirnitski vurğulayır ki, bir tərəfdən slenq anlayışı sıxı surətdə sözün emosional-ekspressiv xüsusiyyəti ilə bağlıdırsa, digər tərəfdən öz mənşəyinə görə əksər hallarda slenqlər məhdud professional, sosial və başqa hər hansı bir qrupun leksikasını özündə ehtiva edir. Genetik cəhətdən danışqdan və yaxud müəyyən sosial əhadə də təklifsiz nitq (danışq) üslubudur (3, s. 201).

Slenq anlayışı haqqında yuxarıda qeyd olunan fərziyyə və fikirlərə söykənərək biz də ingilis dilində olan bəzi slenqlərin koqnitiv semantik aspektlərindən bəhs etməyə çalışacağıq. Qeyd olunduğu kimi slenqlər fərqli sahələrdə və fərqli insan qrupları tərəfindən formalaşır, istifadə olunur. Əlbəttə onu da bəri başdan vurğulamaq istərdik ki, hər hansı söz və yaxud ifadə etmək yeni məna kəsb etmək üçün orada həm motivləşmə, həm də metaforlaşma vacibdir, əks halda heç bir sözü yeni mənada işlətmək mümkün olmaz.

E.Partridge özünün “Slenq: Today and Yesterday” (ilk dəfə 1933-də nəşr olunub) kitabında slenq işlədilməsinin 17 səbəbini göstərmişdir, lakin insanlar sonra buna fikir verdikcə onu xırdaçı adlandırmışlar. Əlbəttə bütövlükdə slenqlərdə təbii olaraq emosiya, yumor, fərdilik mövcuddur, eyni zamanda bir qədər öncə vurğuladığımız kimi müəyyən sosial qrupların, hətta ümumi işlək sözlərin də arasında slenqlərə rast gəlmək olar.

Fat-well supplied: having an overabundance of something - Azərbaycan dilində, kök yağlı, yaxşı təmin olunmuş mənalarla yanaşı, küt, anlamaz anlamlarını da ifadə edir. İstər izahlı lüğətdə, istərsə də tərcümə lüğətində həmin sözün mənaları içərisində bolluq-zənginlik olmaqla bərabər onun əksini bildirən anlamda vardır. Biz bunları kontekst daxilində – asanlıqla görə bilirlik.

When it comes to printer paper, this place is fat. - Söhbət çap kağızından olduqda bura onunla zəngindir. (5, p. 57)

We're fat with paper, but there's not ribbon in sight. - Bizim kağızımız boldur, lakin lent (bafta) görünmür.

Fat-cat – I'm not fat-cat. I'm usually financially embarrassed in fact. - Mən zəngin adam deyiləm, faktik olaraq maliyyə cəhətdən adətən çətinlik çəkirəm.

Cümlədə işlədilmiş “*fat-cat*” ifadəsi kontekstdən asılı olaraq artıq inkarda işlədildəndə slenq kimi işlədilmişdir. Əlbəttə, burada biz məsələyə koqnisiya nöqtəyi-nəzərindən yanaşırıq, çünki, insan özünə heç zaman pişik deməz, lakin öncə qeyd etdiyimiz mənalara əsasən bu kontekstdə artıq motivləşmə-zənginlik, metaforlaşma isə mənənin köçürülməsi nəticəsində “şəxs özünün zəngin (varlı) olmamasını israr” edir.

Başqa bir kontekstdə həmin slenq özlüyündə sifət funksiyasında çıxış edə bilər.

You'll never see me driving any of those fat-cat cars. - Siz məni heç zaman elə zəngin (bahalı) avtomobil idarə edən görməyəcəksiniz.

Başqa bir birləşmədə "fat" mənfi konnotasiyada, sarkastik anlamı ifadə edə bilər.

Fat chance I'll never get a new car. - Olduqca cüzi imkan, Heç zaman mən təzə avtomobil almayacağam.

Təbii olaraq bütün hallarda bu və ya digər sözlərin, eləcə də slenqlərin lüğəvi mənaları vardır, lakin həmin sözlərin semantikasi onların işlədildiyi kontekstdən və hansı söz və sözbirləşməsindən, cümlədən əvvəl və sonra gəlməsindən asılı olaraq dəyişir. Bizim nümunə gətirdiyimiz sonuncu cümlədə qeyd etdiklərimizi asanlıqla görə bilərik. Belə ki, "fat" sözü zəngin, varlı-anlamını versə də "chance" sözünün birləşmə yaratmaq qabiliyyətinə əsasən semantika bir qədər dəyişir, çünki lüğəvi mənalarına görə "fat chance" – "zəngin imkanı, varlı imkan" birləşməsi kimi semantikaya malik olmaz, digər tərəfdən isə cümlənin ikinci tərəfi olan "I'll never get a new car" birbaşa "varlı-zəngin" anlamlarını mənfi konnotasiya ifadə etməsini tələb edir və son ucdə vurğuladığımız "fat-chance" slenqi tamamilə yeni məzmun ifadə edir və bu da heç mübaligə olmadan koqnisiya ilə bağlıdır, çünki bizim idrakımızda həmin fikrin əksi olmasaydı cümləni qeyd etdiyimiz kimi anlayıb qavramazdıq və informasiyanı başqasına ötürə bilməzdik.

Fat city - bu ifadənin arxasında varlı olmaq və rahat olmaq durur (6, p.56)

I could settle down in fat city without any trouble. - Bu rahat şəhərdə mən heç narahatçılıq olmadan məskunlaşa bilərdim.

Cümlənin tərcüməsindən göründüyü kimi artıq "fat" sözü "city" sözü ilə birləşmə yaradıb kontekstdə işlədilərək məkən anlamını, eləcə də rahat-komfort məkən anlamını ifadə edir. Əlbəttə, burda da koqnisiya öz işini görür hardasa lap dərin qatda "fat" sözünün semantikasındakı bunu sezmək olar, çünki, lüğəvi mənada varlı kök zəngin, kalan olduğundan asanlıqla anlamaq olur ki, hər bir şərait olanda rahat olmaq olar və bu da son ucdə hər bir şəxsin ilk növbədə maliyyə vəziyyəti ilə bağlıdır.

Dilçilik ədəbiyyatlarında qeyd olunur ki, hər sözün özünəməxsus birləşmə yaratmaq qabiliyyəti vardır. Bizə elə gəlir ki, birləşmə yaradan sözlərin birləşmə yaratdıqdan sonra aldıkları semantika heç də həmişə həmin sözlərin lüğəvi mənası ilə üst-üstə düşmür, burada ola bilsin, hər iki komponentin mənfi konnotasiyası üzə çıxsın və yaxud komponentlərdən birinin.

Belə sözlərdən biri *fathead* sözüdür. Əslində *fathead* iki müxtəlif nitq hissəsi sifət+isim (adj+noun)-nun birləşib mürəkkəb söz yaratmasıdır, lakin bu mürəkkəb söz slenqdır və yaxud ən yaxşı halda danışq dilində işlədilən ifadədir və lüğəvi mənası kütbeyin deməkdir.

You can be such a fathead. - Sən kütbeyinsən.

Paul, you are being a perfect fathead. - Paul, sən tamam kütbeyinsən.

Həmin sözdən başqa bir söz də yaradılır *fat-headed* - korazehin, axmaq, səfeh.

Now that is really a fatheaded idea. - İndi o həqiqətin səfeh ideyadır.

Let's not come up with a fatheaded plan. - Gəlin bu axmaq səfeh plana fikir verməyək. (7, p. 68)

Sonuncu nümunə gətirdiyimiz cümlələrdəki "fatheaded, fat-headed" sözlərinin semantikasının dəyişməsinin səbəblərini şərh etməyə çalışaq.

İlk növbədə semantikanın birdən-birə belə dəyişməsi koqnisiya ilə əlaqədardır, çünki "fat" sözünün lüğəvi mənalarından biri "kök" deməkdir. İnsan övladının yaddaşında "kök" adamın başqaları kimi cəld hərəkət edə bilməməsi, çevik olmaması vardır və bu bucaq altında məsələyə baxdıqda "fathead" və yaxud "fat headed" təbii olaraq nə çevik fikirləşə bilər, nə də hərəkət edə bilər və buna görə də qeyd etdiyimiz sözlər həm slenq kimi, həm də adi danışq sözü kimi ingilis dilində situasiyadan asılı olaraq işlədilir. Ancaq bir məqama diqqət çəkmək istərdik ki, öncə vurğulamışdıq ki, A.İ.Smirnitski slenqi nitq (danışq) üslubu adlandırır. Əlbəttə, biz bu fikirlə razılaşmaqla yanaşı qeyd etmək istərdik ki, bütün hallarda situasiya və kontekst rol oynamaqla bərabər fikri ifadə edəninin niyyətinin (intensiyasını) nəzərdən qaçırmamaq olmaz. Kommunikasiya zamanı bu əsas şərtlərdəndir və koqnisiya da bunu mütləq şəkildə tələb edir, əks halda ünsiyyət yarana bilməz, informasiya ötürəni informasiyası qəbul edən tərəfindən lazımı səviyyədə başa düşülməz.

Yazımızın əvvəlində qeyd etmişdik ki, slenqlər elə söz qruplarıdır ki, onlar müxtəlif peşə sahibləri, müxtəlif/sosial qruplar tərəfindən yaradılır və gündəlik həyatda işlədilir.

Məsələn, xüsusilə gənclər arasında elə slenqlər vardır ki, onun leksik mənası müsbət konnotasiya ifadə etmir, lakin onu istifadə edən şəxs elə işlədir ki, müsbət konnotasiya ifadə edir.

I had a smashing time on holiday, it was so much fun! - Mən tətil günlərində əla (gözəl) vaxt keçirdim, bu çox şənlik idi!

Hətta həmin cümləni "Mən çox dəhşətli vaxt keçirdim" kimi də vermək olar, ancaq burada olan dəhşətli heç də lüğəvi anlamdakı *dəhşətli* deyil müsbət mənədadır. İngilis dilində "smashing" sözünün birinci lüğəvi mənası – dağıdıcı, sarsıdıcı olsa da ikinci mənası çox gözəl, heyratamizdir. Lakin işlədildiyi kontekstin ikinci hissəsi birinci hissəyə diqqət edir ki, məhz bu situasiyada "smashing" - çox gözəl, heyratamiz anlamını ifadə etsin. Bütövlükdə sözün semantikasının belə asanlıqla dəyişməsi koqnisiyanın qüdrətindən asılıdır.

Biz bunu onunla izah edə bilərik ki, insan yaddaşında və düşüncəsində pragmatik olaraq sevincdən də nəşə dağıla bilər, kimsə sarsıla bilər, həmçinin pis hadisədən də. Yəni bizim gətirdiyimiz cümlə nümunəsinin ikinci

hissəsində olan “*it was so much fun*” özündən əvvəl gələn fikri koqnisiyanın hesabına müsbət konnotasiyaya yönəldə bilər və bu hadisələrin əksinin insanın beynində əksi olduğundan asanlıqla onu başa düşür və ötürülən informasiya tam aydınlığı ilə başa düşülür, anlaşılr.

Bütövlükdə yekun olaraq slenqlərin də kontekstdən asılı olaraq semantikasının dəyişməsinə biz koqnisiya ilə əlaqədar hesab etməklə yanaşı, onların hər birinin sözlərlə yanaşı və yaxud birləşə bilmək qabiliyyətinin fərqli olması fikrindəyik.

Ədəbiyyat

1. Jespersen O. Growth and structure of the English language. Oxford, 1938, 256 p.
2. Partridge E. Slang: Today and Yesterday. London? 1979, 258 p.
3. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. М., 1998, 260 с.
4. Хомяков В.А. Три лекции о сленге. Вологда, 1970, 64 с.
5. Oxford Concise Dictionary of English Etymology. Oxford University Press, 2003, 552 p.
6. Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford University Press, 2005, 1539 p.
7. Oxford Dictionary of Modern Slang. Oxford University Press, 2010, 408 p.

Açar sözlər: *bəzi slenqlər, semantika, xüsusiyyət, kontekst*

Key words: *some slangs, semantics, peculiarity, context*

Ключевые слова: *некоторые сленги, семантика, особенности, контекст*

Summary

Semantic features of some slang in the English language

The article deals with certain features of slang in the English language. First of all, the article reveals the definition of the word slang by well-known linguists like Partridge, Jespersen, Smirnitsky and Khomyakov. Then describes some of the characteristics of slang, studied using the context.

Резюме

О семантических особенностях некоторых сленгов в английском языке

В статье рассматриваются определенные особенности сленгов в английском языке. В первую очередь в статье показывается определение слова "сленг" известными лингвистами как Патридж, Джесперсон, Смирницкий и Хомяков. Затем описываются некоторые характерные черты сленгов, изучаемые с помощью контекста.

RƏYÇİ:

fil.f.d. A.S.Seyidova